

ПРОБЛЕМА СТАНОВЛЕННЯ БІЛОРУСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ У РАКУРСІ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ НА ТЕРИТОРІЇ БІЛОРУСІ В РОКИ ПОЛЬСЬКО-РАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ (1919-1921 рр.)

Соціально-економічні та військово-політичні катаклізми, викликані польсько-радянською війною 1919-1921 рр., призвели до занепаду освіти в Білорусі, як на окупованих Польщею етнографічних білоруських землях, так і на білоруських землях, які потрапили до сфери впливу Радянської держави.

І польська влада, і радянська влада зовсім не дбали про освіченість білорусів. Ті кроки, на які вони (влади) йшли, були тактичними й стратегічними поступками в боротьбі одна з одною виключно за сферу впливу та території.

Радянська влада «брала гору» популізмом: керувалася «Положеннями про єдину трудову школу РРСФР» від 1918 р., спільним декретом Литви та Білорусі «Про реорганізацію шкільної справи» від 1919 р. за якими: вводилася трудова дев'ятирічна безкоштовна школа, що складалася з двох ступенів: «п'ятирічного терміну навчання» та «чотирьохрічного терміну навчання» із сумісним навчанням хлопчиків та дівчаток.

Радянська влада, що будувала новий тип держави, почала реформу з педагогічної системи. Було повалено класову школу і започатковано основи нової, радянської, однотипної школи, доступної для всього населення, безкоштовної, побудованої на принципах самокерування учнів. В такій школі були відмінені оцінки, атестати, іспити, була спрощена процедура вступу в ВНЗ.

Самим першим кроком радянської влади стала ліквідація неграмотності. 11 грудня 1919 р. було створено спеціальну Надзвичайну комісію, що була покликана ліквідувати неграмотність в короткі терміни. Комісія займалася створенням шкіл, пунктів по ліквідації неграмотності для дорослого населення. Пізніше подібні комісії стали діяти у всіх повітах і областях республіки. В їх роботі брали участь вчителі, культпрацівники, командири та політруки Червоної армії, комуністи, комсомольці й інші. Найкращим способом залучення неграмотних в школи була агітація й пропаганда, а до осіб, які ухилялися від навчання, застосовувалися репресії.

Тоді як польською владою, не зважаючи на певні поступки, зокрема, викладання навчальних предметів білоруською мовою, здійснювалася планомірна колонізація білоруських шкіл.

Процес насадження польської мови та культури з метою асиміляції була частиною масштабного плану втілення Польської політики державного терору щодо національних меншин на окупованих землях, «Кресах східніх». І це, в умовах воєнного часу, активних воєнних дій. Було заборонено вживати білоруську мову, відповідно, друкувати нею навчальні підручники та посібники; проведені масові чистки в державних та повітових установах, звільнена й приборкана білоруська інтелігенція. В процес колонізації білоруськомовного населення активно долучилася й Католицька церква. Цікаво, що на фоні закриття білоруськомовних шкіл функціонували поодинокі єврейські та російські.

Поляки в 1919-1921 рр. керувалися, насамперед, листопадним 1917 року законом про безкоштовну освіту та зрудневим декретом 1919 р. про обов'язкове навчання в семирічній школі. «В

сільських волостях, де живе білоруське населення – повинна бути, безумовно, піднята до вищого рівня матеріальна та освітня культура поляків. Це одне з принципових умов польської експансії... Необхідно прийняти рішення, щоб усякий запас землі або приватна парцеляція польських маєтків проходила при умові передачі земель в руки поляків і, якщо це можливо білоруським елементам, щоб на білоруських землях панувала польська школа, тільки так можливе ополячення. Білоруські пролетарі за рахунок польської мови та культури в місті швидше ополячуються....».

Ключові слова: Польсько-радянська війна, освітня реформа, білоруська державність.

Період Польсько-радянської війни (1919-1921 рр.) був одним із складних етапів на тяжкому шляху становлення білоруської державності. Та чи був готовим прийняти цю державність сам білоруський народ? Білоруська історична наука до цього часу затрималася на позиції 1990-х років, відповідно до якої Білоруська Народна Республіка (БНР) не сформувалася як повноцінна держава. Існування БНР тільки демонструвало, що серед білорусів є сили, здатні змагатися за національну незалежність.

Це не могло не вплинути на активізацію питання про створення білоруської державності на основі радянської політичної платформи. Однак, на початку 1919 р. політична ситуація для реалізації білоруським народом права на самовизначення була несприятливою. Радянську Соціалістичну Республіку Білорусь (РСРБ) – проголосили, але умов для її соціально-економічного й культурного розвитку не було. Сама територія Білорусі не була повністю визволеною від німецьких окупаційних військ, до того ж в перспективі майоріло захоплення території Польщею. За таких умов РСРБ проіснувала всього тільки місяць, а згодом було проголошено об'єднану Литовсько-Білоруську Радянську Соціалістичну Республіку (ЛитБіл РСР).

Відкритим у сучасній історіографії залишається питання, наскільки це державотворення відповідало національним інтересам самих білорусів. Зрозуміло, що уряди РСРБ та ЛитБіл РСР не могли вести незалежну від Москви політику. В свою чергу Рада БНР та Народний Секретаріат за своєю ініціативою видали закони та декрети, реалізувати які практично не змогли. Розкол білоруського визвольного руху свідчив про те, що питання про форму білоруської державності залишається й досі відкритим, а білорусам не обійтися без підтримки своїх сильніших сусідів. Ось цими «сусідами-опікунами» й виступили з одного боку РРФСР, а з іншого – Польща. Тому на фоні військового конфлікту, розгорнулися як ідеологічна, так і політична боротьба за вплив на цих розірваних білоруських територіях. А одним із засобів цього протистояння і була національна школа, розвиток якої підкріплював сам факт існування білоруської нації та її права на самовизначення.

Спеціальні дослідження освіти у Білорусі в новітній час її історії, в тому числі монографічні (наприклад, роботи З. Тіток, Н. Каменської, Я. Новіка), чітко представляють досягнення радянської влади. Праці радянських часів, по зрозумілим причинам,

ґрунтувалися на вивченні далеко не повного матеріалу джерел, а їх автори не могли пов'язати проблематику своїх досліджень з розглядом тих помилок, якими характеризувалася радянська освітня політика. Не могли вони пов'язати також свої дослідження з питаннями створення та діяльності білоруської держави [1].

Наукові розробки польських колег, присвячені даній проблематиці, характеризуються зі свого боку тенденційністю. Починаючи від С. Брановського, котрий ще на початку 1919 року ставив під сумнів здатність білорусів розбудувати власну державність [2], і закінчуючи сучасними спеціалістами з питань політики польської адміністрації Громадянського Управління Східних Земель (ГУСЗ), зокрема, І. Геровської-Калаур. У польській історіографії активно відстоюється федералістична концепція Ю. Пілсудського. Поляки стверджують, що в поразці своїх щирих намірів та планів винними є самі білоруські діячі, котрі не «визріли» для зрілої, повноважної політичної діяльності і у взаємостосунках із польським керівництвом обмежувалися тільки «вимаганням грошей на власні потреби» [3].

У даному матеріалі зроблено спробу показати на прикладі освітньої політики справжні цілі як РРФСР, так і Польщі щодо геополітичного становища білоруських земель. Діяльність освітніх влад мала виразну динаміку і змінювалася протягом всього періоду польсько-радянської війни.

В умовах військового часу контроль над білоруською територією переходив від однієї держави до іншої. Польщі та Радянській Росії доводилося вести ідеологічну боротьбу за авторитет, лояльність та підтримку з боку місцевого населення. Поступками в галузі освіти польська влада намагалася перетягти на свій бік та поставити під контроль білоруських національних лідерів. На окупованій польськими військами території відбувалося зростання білоруських шкіл, незважаючи на те, що з осені 1919 року польська влада стримувала цей процес. Закривати білоруські школи на окупованій території поляки не могли, бо це б зіграло «на руку» більшовикам. Закрити школи поляки змогли тільки на Гродненщині, а на інших білоруських територіях вони діяли шляхом дрібних поступок білоруському шкільництву і це за умови, що пріоритетним для фінансування були все ж польські школи.

Польська освітня політика на білоруських територіях Громадянського Управління Східних Земель залежала від того як складалася воєнно-політична ситуація 1919-1921 років. Вона виразно демонструвала плани польського керівництва відносно білоруських територій. Із самого початку війни і до жовтня 1919 року декларувалася ідея федералізму. Поки польські війська займали білоруські землі, громадська адміністрація була сформована з місцевих службовців, котрі щиро вірили в обіцяне, сформульоване у Віленському (Вільнюському) зверненні. Одним із таких службовців був перший керівник відділу освіти та громадського опікування при Генеральному комісаріаті Східних Земель – Владислав Ліхтарович. При ньому посади шкільних інспекторів зайняли

службовці місцевого походження; був відпрацьованим проект мережі білоруських шкіл; складений бюджет; визначені кандидатури на посади шкільних наставників. Однак фінансування для цих починань з польського боку так і не надійшло. У жовтні 1919 року Владислав Ліхтарович залишає посаду керівника відділу, після чого, досить швидко змінилися й усі місцеві шкільні інспектори [4, арк.2-3].

За ширмою лояльності у сфері освіти та культури польська влада намагалася тактично уникнути вирішення питання щодо білоруської державності. Так, тимчасово, було дозволено проведення Білоруського з'їзду Віленщини та Гродненщини (9-10 червня 1919 р.) З цього часу роль головного політичного центру білоруського національного руху приймає на себе Центральна білоруська рада Віленщини й Гродненщини (ЦБРВЙГ), створена за ініціативою партії білоруських есерів. В перший склад її президіуму увійшли: К. Дуж-Душевський (голова), М. Коханович, Я. Станкевич, Б. Тарашкевич та інші [5, арк.1-4].

Значну увагу ЦБРВЙГ надавала розвитку білоруській шкільній справі. Керівництво білоруськими школами на території Віленщини й Гродненщини доручалося шкільному відділу Ради, керівником якої було призначено М. Кохановича. Серед основних напрямків його діяльності були: організація мережі білоруських шкіл на Віленщині й Гродненщині; розробка навчальних програм; участь у розгляді урядових постанов щодо освіти в цілому; підготовка вчителів-предметників; практичний контроль шкільної справи [6, арк.5]. Рада сподівалася, що освітній відділ зможе отримати досить широкі повноваження, такі, наприклад, як право призначати наставників на посади, переводити їх у школи інших місцевостей, видавати посвідчення про кваліфікацію, що зрівнювали б в кваліфікації та оплаті праці білоруського вчителя з польським. Однак, польська влада не надала ні Раді, ні її установам державного статусу. Навіть печатка з гербом «Пагоня», що використовувалася у діловодстві, не була офіційно затверджена.

Одним із перших кроків, який продемонстрував здатність білоруських лідерів до швидкої організації власної культурно-освітньої праці, стало проведення в серпні 1919 року курсів по підготовці вчителів для білоруських шкіл. Маємо відзначити, що факт цей був використаний польською владою у якості приводу для обґрунтування репресій, які протягом серпня-жовтня 1919 року паралізували діяльність національних організацій Віленщини та Гродненщини [7, арк.1-15].

З жовтня 1919 р. по липень 1920 р. на окупованій території Білорусі почала діяти нова адміністрація, котра складалася із польських державних службовців. Відділ освіти було перейменовано у Секцію освіти та громадського опікування на чолі з Люціаном Зажецьким. Новий керівник не приховував своїх націонал-демократичних поглядів, був щирим прихильником інкорпорації білоруських земель до складу Польщі. В цей час ідея федералізму залишалася голосявним лозунгом польської політики на Білорусі,

при цьому у Варшаві «закривали очі» щодо антибілоруської діяльності адміністрації ГУСЗ. Отже, робилося усе, щоб створювалося враження ніби місцеві органи освіти самовільно діють врозріз з офіційною політичною лінією. Пізніше це дало можливість центральному польському керівництву звинуватити цих службовців у «зриві федеральних планів», яких насправді не було.

У результаті діяльності польських службовців з жовтня 1919 р. по липень 1920 р. на території ГУСЗ почалося прискорене зростання шкіл з польською мовою навчання завдяки реорганізації російських, єврейських й білоруських національних шкіл. Польські школи отримали значну фінансову й матеріальну підтримку з боку держави й добродійних громадських організацій і таким чином депопуляризували серед місцевого населення ідею шкіл з національною мовою викладання. Крім того, аналіз фінансових «справоздач» Секції освіти та громадського опікування показав, що для нововідкритих польських шкіл готувалися фахівці в семінаріях Польщі за рахунок коштів ГУСЗ [8, арк.23].

У період, коли білоруси Гродненщини й Віленщини були паралізовані «освітніми» репресіями, польське керівництво виявило лояльність до білоруських національних діячів, котрі після евакуації уряду РСРБ залишилися в Мінську. Отож, з жовтня 1919 р. центр розвитку білоруського національного руху перемістився вже в Мінськ. На потреби білоруської освіти з жовтня 1919 р. по січень 1920 р. з фонду ГУСЗ видучалися значні грошові кошти, але їх не вистачало для того, щоб поширити мережу білоруських шкіл за межу Мінського округу. Польському уряду це давало змогу контролювати діяльність білоруських лідерів [9, арк.1-8].

Весною 1920 року у розвитку білоруської шкільної справи сталися зміни, пов'язані з білорусько-польськими перемовинами, що відбулися у Мінську 20-24 березня 1920 року. Польський бій пообіцяв значні поступки в царині освіти й культури. Однак, більшість місцевих службовців були незадоволені результатами переговорів, що призвело до призначення нового шкільного інспектора Мінського округу. В результаті діяльності польської адміністрації на Мінщині жодної обіцянки, відносно білоруської шкільної справи, не було виконано польською стороною [10, с.2-8].

На завершальному етапі Польсько-радянської війни (липень 1920 р. – березень 1921 р.) у поляків зникла необхідність демонструвати лояльність до білоруського національного руху. Польща отримала значну частку «бажаних» територій і триматися за ідею федералізму їй більше не потрібно було. В освітній політиці повністю запанувала пропольська орієнтація.

Після ліквідації ГУСЗ було створено Управління прифронтовими й етаповими територіями на чолі з В. Рачкевичем. Керівництво нової адміністративної структури підпорядковувалося військовій владі. Справами навчання й освіти в цей час займався Департамент освіти, структура якого відповідала попередній Секції освіти та громадського опікування. Департамент очолював спершу керівник Секції, котрий повністю поміняв штат праців-

ників в усіх повітових шкільних інспекціях. Після підписання прелімінарних умов миру між Польщею та РРФСР 12 жовтня 1920 р., розвиток освіти на західних білоруських територіях, які опинилися у складі Польщі (Поліське та Новогрудське воєводства), перейшло під юрисдикцію Міністерства віросповідання й громадської освіти. Було проведено реорганізацію системи освітніх органів: створено два шкільних округи на чолі з кураторами, яким підпорядковувалися повітові інспектори. З цього часу була скасована залежність повітових шкільних установ від місцевої адміністрації. Такий захід зумовив остаточний вихід польського уряду з політики федералізації, у провалі якої офіційно було звинувачено адміністрацію ГУСЗ [11, с.2].

Отож, з осені 1920-го, коли боротьба із Радянською Росією була, так мовити закінчена, Польща відкрито переходить до згортання білоруської шкільної справи на окупованій території. В результаті вся колишня адміністрація ГУСЗ змінюється, а шкільна справа переходить у сферу компетенції освітніх органів Польської держави. На західнобілоруських територіях запроваджувалася польська модель освітньої системи без врахування місцевих особливостей та інтересів білоруського народу.

Зі сторони Радянської Росії політика в галузі освіти на території Білорусі визначалася переважно військово-стратегічними завданнями. Організація радянських шкіл з білоруською мовою навчання на визволених від німецьких частин територіях країни почалася з кінця 1918 року, однак вона (організація) не набула широких масштабів. Архівні документи свідчать, що в кінці 1918-1919 навчального року губернські відділи народної освіти не мали жодних показників у справі організації білоруських шкіл. Наприклад, у Бобруйську в червні-липні 1919 р. працювало 39 російських, 16 єврейських й 1 польська школи. Жодної білоруської школи у місті не було. У Мінську з 85 шкіл було тільки 9 білоруських, 8 з яких існувало з часів німецької окупації [12, арк.1-45]. Білоруські секції були створені при одиничних відділах народної освіти. Для розвитку білоруської освіти був необхідний певний досвід, якого не мало радянське керівництво, не було педагогів-спеціалістів, єдиного білоруського правопису та підручників.

Шкільна освіта набула білоруського характеру тільки влітку 1920 р., коли набуло ваги стратегічне значення Західного фронту на чолі з М. Тухачевським. Виразні тенденції для використання білоруської справи в якості інструменту польської політики робили з неї визначальний фактор в радянській антипольській кампанії. Що не зробили поляки, те намагалися використати більшовики. Радянський уряд був добре проінформований про факт, що більша частина білоруських діячів, котрі чекали польської підтримки в Білоруській справі, в 1920 році втратили таку надію. З метою завоювання їх симпатій радянське керівництво продемонструвало лояльність до білоруського визвольного руху [13, с.28].

На території РСРБ проголошувалася необхідність проведення ґрунтовної праці по організації білоруської освіти на державному

рівні. 17 липня 1920 р. було створено Наркомат освіти РСРБ на чолі з П. Савацесвим (очолював його з липня 1919-го – по січень 1920-го), одночасно створювалися різні типи навчально-виховних закладів з національними мовами викладання. Все це було частиною державної радянської політики. При Наркоматі освіти РСРБ 1 серпня 1920 р. було створено Білоруський відділ. У Мінську йому підпорядковувалося 12 шкіл першого ступеню (66 вчителів) та одна школа другого ступеню (12 вчителів). Обговорення питання про розвиток білоруської мови, освіти й культури на державному рівні вперше відбулося на II Сесії ЦВК БРСР (4 лютого 1921 р.). Відділу освіти ставилося завдання терміново розгорнути діяльність щодо запровадження білоруської мови викладання, підготовки білоруських вчителів та усіх інших фахівців, котрих вимагає школа. Усі школи другого ступеню зобов'язувалися включити в навчальну програму білоруську мову як окремий навчальний предмет. Для цього активізувалася робота Державного видавництва та літературно-видавничого відділу Наркомату освіти БРСР [14, с.8].

Аналіз діяльності радянських освітніх органів свідчить про те, що в цей час не існувало практичної можливості для швидкого розвитку білоруської освіти: були відсутні необхідні підручники, не вистачало білоруськомовних вчителів, організацію білоруських шкіл стримували специфічні радянські службовці, а певна частина населення хотіла здобувати освіту російською мовою. На території Гомельщини, Вітебщини й Могилівщини, які залишалися у складі РСФРР, білоруських шкіл не існувало до середини 1922 року [15, арк.15-16].

Підсумовуючи вище сказане бачимо, що обидві держави в освітній білоруській політиці використовували різну тактику, а ось їх політично-освітні цілі практично збігалися. Варто зазначити, що ні Польща, ні РСФРР не були зацікавленими в створенні самостійної Білоруської держави і не збиралися сприяти її створенню. А певні «поступки» в розвитку білоруської справи, які «по-своєму» робилися з обох сторін, були просто політичною стратегією, що закінчилася для білоруського народу трагічним поділом за Ризьким мирним договором 1921 р. Після закінчення польсько-радянської війни на землях Західної Білорусі почалася швидка колонізація і всі досягнення у галузі освіти були втраченими. На радянській стороні, навпаки, почалася «політика білорусизації», яка, шкода, швидко згорнулася, а розвиток національних шкіл скорочувався до мінімуму. Власне історія показала, що умов для розвитку білоруської національної культури й освіти ні в часи Польсько-радянської війни, ні після її закінчення так і не знайшлося.

Список використаних джерел і літератури:

1. Титок З.М. Из истории становления системы народного образования в Белоруссии в восстановительный период (1921–1925 гг.) / З.М. Титок // Вопросы истории БССР / Бел. гос. ун-т. – Минск, 1969. – Вып. 37. – С. 171; Каменская Н.В. Первые социалистические преобразования в Белоруссии (25 октября 1917 г. – июль 1919 г.) / Н.В. Каменская. – Минск : АН БССР, 1957. – 279 с.; Новик Е.К. Формирование кадров

- народного образования в Белоруссии (1917-1941 гг.) / Е.К. Новик. – Минск : Наука и техника, 1981. – 294 с.
2. Bronowski S. Państwo polskie a kwestja białoruska / S. Bronowski. – Warszawa : Towarzystwo Obrony Kresów, 1919. – 19 s.
 3. Gierowska-Kałaaur J. Zarząd Cywilny Ziem Wschodnich (19 lutego – 9 września 1920) / J. Gierowska-Kałaaur. – Warszawa : Wydawnictwo Neriton Instytut Historii PAN, 2003. – 447 s.
 4. Zarzecki L. Rzutokanacalność dzialności Sekcji Oświecenia Publicznego Wilnie, Toruń, 12 stycznia 1921 r. // Biblioteka Publicznan. st. Warszawy. Dział Starych Druków i Rekopisów. Zarząd Cywilny Ziem Wschodnich. – Akc.1773/ 6/ II
 5. Статут Цэнтральнай беларускай рады Віленшчыны і Гродзеншчыны, чэрвень 1919 г. // Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ), фонд 878, воп. 1, справа 1.
 6. Рэзалаюцца пленума, Цэнтральнай беларускай рады Віленшчыны і Гродзеншчыны 17.09.1919 г. // НАРБ, фонд 878, воп. 1, справа 3.
 7. Справа Беларускіх настаўніцкіх курсаў у Вільні, 1919 г. // НАРБ, фонд 878, воп. 1, справа 15.
 8. Okólnik do szczęciowo uraństwowanych szkół średnich na terenie Ziem Wschodnich w sprawie organizacji roku naukowego, prowadzenia nauczania i pracy wychowawczej. // BPW. DSDiR. ZCZW. – Akc. 1773/ 6/ II.
 9. Дело с перепиской магистрата г. Минска с организациями об обеспечении школ, август 1919 г. – июнь 1920 гг. // Дзяржаўны архіў Мінскай вобласці, фонд 1806, воп. 1, справа 87.
 10. Gomółka, K. Rozmowypolsko-białoruskie (marzec 1920 r.) / K. Gomółka // Dziejenajnowsze. – 1988. – № 20. – S. 3-13.
 11. Okólnik Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia publicznego do Inspektorów szkolnych w powiatach okręgu szkolnego Nowogródzkiego, Poleskiego i Wołyńskiego w sprawie samorządu szkolnego na Kresach Wschodnich, 3 lutego 1921 r. // Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. – 1921. – 17 maja (№ 4). – Poz. 42.
 12. Анкеты о постановке дела народного образования на местах, 1919 г. // НАРБ, фонд 42, воп. 1, справа 1а.
 13. Кароткі нарыс беларускага пытання. – Мінск : І.П. Логвінаў, 2009. – 396 с.
 14. Каменская, Н.В. Становление народного образования в Белоруссии (1917-1920) / Н.В. Каменская ; под. ред. К.А. Куликович. – Минск : Наука и техника, 1980. – 263 с.
 15. Статистические сведения о школах Гомельской губернии, 1919-1921 гг. // Дзяржаўны архіў Гомельскай вобласці, фонд 60, воп. 1, справа 307.

Елена Трубчик

ПРОБЛЕМА РАЗВИТИЯ БЕЛОРУССКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ В ПЕРСПЕКТИВЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ НА ТЕРРИТОРИИ БЕЛАРУСИ В ГОДЫ ПОЛЬСКО-СОВЕТСКОЙ ВОЙНЫ (1919-1921 гг.)

Предоставленный материал посвящен непростой проблеме становления белорусской государственности, которая рассматривается в ракурсе образовательной политики польской и советской власти на территории Беларуси. Автор впервые поставил на один уровень обе власти в плане сравнения их методов борьбы за белорусов и Беларусь. Артикул показывает, как на практике реализовывались эти планы относительно белорусской национальной школы.

Ключевые слова: *Польско-советская война, образовательная реформа, белорусская государственность.*

**THE PROBLEM OF THE DEVELOPMENT OF BELARUSIAN STATEHOOD
IN THE PERSPECTIVE OF EDUCATIONAL POLICY ON THE TERRITORY
OF BELARUS IN THE YEARS OF THE POLISH-SOVIET WAR (1919-1921)**

Socio-economic and the soldiery and political cataclysms caused by Polish- Soviet war of 1919-1921 reduced to the zero education in Belarus, both on occupied by Poland ethnographic Belarussian earth and on Belarussian earth that got to the sphere of influence of the Soviet state.

And Polish power, and soviet power, quite not cared of form of Belarussian. Those steps, on what of them (power) carried out, were tactical and strategic concessions in a fight exceptionally for the sphere of influence and territory.

Soviet power «scored off» populism: followed «Statutes about only labour school of Russian soviet socialistic federal republic» from 1918, general decree of Lithuania and Belarus «About reorganization of school business» from 1919 after that: labour nine-year free school that consisted of two degrees was entered: «five-year term of studies» and «four years-old term of studies» with the joint educating of boys and girls.

Soviet power that built the new type of state began a reform of the educational system. Class school was overthrown and foundations of the same type new Soviet schools available to the entire population, free of charge that was built on the principles of pupil's self-management were established. In such schools marks, certificates, examinations were cancelled and procedure for entry into the university was simplified.

The elimination of illiteracy was the most first step of the Soviet regime. The Special Emergency Commission which had to eliminate illiteracy in the short term was created on December 11, 1919. The Commission engaged in the creation of schools, centres of illiteracy elimination for adults. Later similar commissions began to operate in all the counties and regions of the republic. Teachers, workers of culture, commanders and political instructors of the Red Army, the Communists, Komsomol members and others took part in their work. The best way to attract the illiterate people at school was agitation and propaganda but repressions were used to people who avoided from school.

While by Polish power, not having regard to certain concessions, in particular, teaching of educational objects by Belarussian, came true systematic translating of Belarussian schools into the Polish language of teaching and Polish educational program.

Process of planting of Polish and culture with the aim of assimilation was part of scale plan of embodiment of Polish politics of state terror in relation to national minorities on the occupied earth.. And it, in the conditions of war-time, a active of military operations. It was forbidden to use Belarussian, accordingly, to print by her educational textbooks and manuals; the conducted mass cleaning is in public and district institutions, exempt and tamed Belarussian intelligentsia. The Catholic church was actively attached in the process to the dissidence to the dissidence Belarussian population. Interestingly, that on a background closing of Belarussian schools the single Jewish functioned and Russian.

Poland followed in 1919-1921, first of all, by the November from 1917 law on free education and December decree of 1919 about obligatory studies at septennial school. «In rural volosts, where the Belarussian population lives – must be, undoubtedly, lifted to the higher level of material and educational culture of Poland. It one of fundamental terms of Polish expansion... It is necessary to make decision, that every supply of earth or private inheritance of the Polish estates passed subject to condition transmission earth in the hands of Poland and, if

it maybe to the Belarussian elements, that Polish school dominated on Belarussian earth, only so possible Polishness. Belarussian proletarians due to Polish and culture in city Polishness quicker...».

Chronologic scopes of sex – 1919-1921. Years of active military operations of Polish- Soviet war.

Key word: *the Polish-Soviet war, education reform, Belarusian statehood.*

Отримано: 17.04.2014

УДК 94(477.8)«14-16»

О. О. Цебенко

УЧАСТЬ ПРЕДСТАВНИКІВ РОДУ ГЕРБУРТІВ В ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ В XV–XVII ст.

В статті розглянуто важливі політичні події, що охоплюють історичний період від панування польського короля Яна Ольбрахта (1492-1501) до завершення епохи панування короля Сигізмунда III Вази. Безсумнівно ці політичні події відіграли важливу роль в суспільно-політичному житті Речі Посполитої, зокрема, українських земель Галичини та Поділля. Особливо характерним в цей історичний період Речі Посполитої був фактор безкоролів'я, коли рішення всіх найважливіших суспільно-політичних питань життя держави припадали на загальнодержавні шляхетсько-сенаторські з'їзди. Акцентовано увагу на участі представників роду Гербуртів в суспільно-політичному житті Речі Посполитої за більш ніж двохсотп'ятдесятирічний період їх діяльності на Русі, починаючи від надання роду в 1374 р., князем Владиславом Опольським земельних наділів в перемишльській землі аж до смерті останнього представника добромильської лінії Гербуртів Яна Леона в 1631 р. Проаналізовано доступні історичні джерельні матеріали, тогочасні і сучасні літературні твори, які служать джерельною базою для визначення ролі Гербуртів в політичному житті Речі Посполитої кінця XIV- початку XVII ст.

Ключові слова: *молдавські походи, оборона рубежів, період безкоролів'я, вибори короля, шляхетські з'їзди, бунт Зебжидовського.*

Постановка проблеми. Важливу роль в суспільно-політичному житті держави, зокрема українських земель Галичини та Поділля відіграли чисельні представники роду Гербуртів, які вперше фігурують на теренах Галичини в 1374 р. Але це важлива сторінка з історії галицького та подільського краю мало відоме широкому українському читачеві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що українські історики, літератори, дослідники історії Галичини та Поділля не приділили належної уваги політичній діяльності представників роду Гербуртів на українських землях Речі Посполитої XV-XVII ст. За висловлюванням лауреата Національної премії імені Т.Г. Шевченка Галини Пагутяк, що навіть серед фахівців давньої української літератури і історії рід Гербуртів невідомий, бо нецікавий.